

Wstęp

— — — — —

Kompetencje, jak i ich definicje często stanowią przedmiot zainteresowania zarówno teoretyków, jak i badaczy z zakresu nauk społecznych. Szczególnym tego przykładem są nauki pedagogiczne, w których zależnie od problemu analizie i badaniom poddaje się kompetencje nauczyciela, wychowawcy, terapeutę (por. Pielachowski, Strykowski 2003, Pyżalski 2015). Analizując publikacje poświęcone kompetencjom nauczyciela, a równocześnie mając na uwadze znaczącą rolę Internetu w codziennym funkcjonowaniu uczniów, wydaje się, że brakuje badań nad kompetencjami nauczyciela, szczególnie w kontekście nowego środowiska – cyfrowego, w jakim przychodzi dzisiaj funkcjonować nauczycielom. W opracowaniu tym podjęłam próbę uzupełnienia tej luki. Podmiotem niniejszej pracy uczyniłam osobę nauczyciela, a przedmiotem rozważań jego kompetencje w środowisku cyfrowym.

Można sądzić, że zarówno dzisiejszy uczeń, jak i nauczyciel funkcjonują w dwóch przestrzeniach tej realnej – fizycznej, bezpośredniej i cyfrowej – internetowej, zapośredniczonej. Ta druga, w ich codziennych relacjach zaczyna odgrywać coraz większą rolę. Przestrzeń ta wymusza inny rodzaj interakcji, wpływa na sam proces uczenia się – nauczania, a też na codzienny sposób życia. Jeden z Profesorów, z którym przeprowadzałam wywiad o dzisiejszych uczniach, powiedział tak: *„To są inni ludzie; inaczej funkcjonują na co dzień, inaczej się uczą”*. M. Prensky nazywa ich cyfrowymi tubylcami (2001), D. Tapscott pokoleniem sieci (2010), które uważa za najbardziej inteligentne pokolenie w historii, które zmuszone do aktywności, poprzez konieczność wyszukiwania informacji, posiada umiejętność krytycznego i analitycznego myślenia oraz zdolności badawcze.

Przeciwnego zdania jest N. Carr (2013), który nawiązując do stwierdzenia M. McLuhana *„przekaznik jest przekazem”*, zauważa, że przekaz internetowy kształtuje proces myślenia, a w zasadzie czyni go powierzchownym, pozbawionym głębi. W rezultacie pokolenie sieci, ślizgając się po powierzchni słów jak na skuterze wodnym (Carr 2013, s. 17), ma problem z uczeniem się, koncentracją, przyswajaniem dłuższych tekstów. Podobnie uważa G. Small, który stwierdza, że eksplozja cyfrowej technologii, której obecnie doświadczamy, sprawia, że mózgi ulegają gwałtownej i głębokiej przemianie (2011).

W takiej rzeczywistości przychodzi funkcjonować dzisiejszemu nauczycielowi; w rzeczywistości cyfrowej, w przestrzeni internetowej, która jest naturalnym środowiskiem życia i uczenia się dzisiejszego ucznia i studenta, a niekoniecznie nauczyciela. Względem nauczyciela mamy też inne oczekiwania (nie są one sprecyzowane i określone). Nauczyciel w środowisku internetowym ma dodatkowe zadanie, staje się nie tylko architektem wiedzy ucznia, ale również przestrzeni uczenia się i nauczania. Biorąc pod uwagę jeden z najbardziej abstrakcyjnych i uniwersalnych procesów w społeczeństwie sieci, jakim jest oddalenie czasowo-przestrzenne (Dijk 2010), zadanie to jest trudne i wymaga specyficznych kompetencji. Pytanie, jakich i w czym mają się one przejawiać? I czy nauczyciel, który podejmuje się pracy z uczniami w sieci, te kompetencje posiada?

W niniejszym opracowaniu, odwołując się do wyników przeprowadzonych badań własnych, podejmuję próbę odpowiedzi na to pytanie, jakie są oczekiwane kompetencje e-nauczyciela, a jakie są kompetencje rzeczywiste (posiadane).

Pierwsza część pracy stanowi rozważania teoretyczne nad nauczycielem, Internetem jako przestrzenią edukacyjną, formami i metodami stosowanymi w kształceniu internetowym, a w końcu nauczycielem w przestrzeni internetowej i jego kompetencjami. Część teoretyczna stanowi tło do analizy treści wyników badań nad kompetencjami e-nauczyciela, które zostały przedstawione w drugiej części pracy. Badania na temat oczekiwanych i rzeczywistych kompetencji e-nauczyciela w kształceniu internetowym przeprowadziłam wśród osób bezpośrednio w ten proces zaangażowanych, czyli organizatorów tego procesu, nauczycieli i studentów.

W pierwszym rozdziale podjęłam się próby określenia miejsca nauczyciela w cyfrowym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem dominujących cech tej rzeczywistości. Następnie analizie poddałam dynamikę rozwoju profesji nauczycielskiej, by w końcowej części rozpocząć rozważania na temat kompetencji współczesnego nauczyciela. Dużą uwagę poświęciłam pojęciu kompetencji i jego definicjom, by finalnie przyjąć, że kompetencje to nie tyle zbiór, ile iloczyn, funkcja czy wypadkowa wiedzy, umiejętności, dyspozycji oraz postaw i wartości, niezbędnych dla skutecznej realizacji nałożonych zadań (por. Dylak 1995, 2013).

Drugi rozdział pracy został poświęcony szeroko rozumianej problematyce kształcenia na odległość. Analizie poddałam pojęcia stosowane dla określenia tej specyficznej formy kształcenia, by ostatecznie przyjąć, że w pracy tej będzie stosowane pojęcie kształcenie internetowe, a jako jego synonimy: kształcenie na odległość przez Internet, nauczanie na odległość, e-nauczanie, czasami też (e-learning jako synonim powszechnie funkcjonujący w literaturze przedmiotu). W rozdziale tym poszukiwałam istoty e-kształcenia, przeanalizowałam

metody i formy stosowane w kształceniu na odległość, przedstawiłam założenia konstruktywizmu jako ujęcia znajdującego się u podstawy e-nauczania.

W trzecim rozdziale pracy skoncentrowałam się na osobie nauczyciela w kształceniu internetowym. Przedstawiałam pojęcia i definicje stosowane dla określenia osoby nauczyciela w e-edukacji, takie jak: moderator, tutor, mentor, edukator. Ostatecznie przyjąłam, że w pracy będę stosować pojęcie nauczyciel internetowy i jako synonim tego pojęcia e-nauczyciel. Na koniec opisałam kompetencje e-nauczyciela proponowane przez znawców problematyki.

Druga część pracy ma charakter badawczy. Przyjęłam trzy rodzaje celów: *cel poznawczy*: rozpoznanie oraz opis oczekiwanych i posiadanych kompetencji nauczycieli w kształceniu internetowym w opinii nauczycieli, studentów i organizatorów biorących udział w kształceniu na odległość; *cel teoretyczny*: opracowanie modelu kompetencji nauczyciela w kształceniu internetowym oraz *cel praktyczny*: sformułowanie dyrektyw pedagogicznych kierowanych do nauczyciela kształcenia internetowego, którego celem jest osiągnięcie wysokich kompetencji pedagogicznych w zakresie kształcenia na odległość i osiąganie maksymalnych efektów w nauczaniu.

Problemy badawcze sformułowane na potrzeby tej pracy zostały pogrupowane w trzy zbiory – odpowiednio do planów badawczych. Punktem wyjścia były badania jakościowe – w tej fazie badań empirycznych zamierzałam poznać oczekiwane kompetencje wobec nauczyciela internetowego, a także „język”, jakim posługują się osoby zaangażowane w kształcenie internetowe, jak rozumieją one pojęcie „kompetencji”, jakich pojęć używają, definiując internetowe środowisko edukacyjne. Druga faza badań to budowanie modelu kompetencji nauczyciela internetowego na podstawie wyników badań jakościowych oraz analizy literatury – były to więc badania dokumentów. Trzecią fazę stanowiły badania ilościowe polegające na weryfikacji wyłaniającego się z badań jakościowych i analizy literatury modelu kompetencji e-nauczyciela w kontekście kompetencji posiadanych.

Niniejsza publikacja jest zmodyfikowaną i zaktualizowaną wersją rozprawy doktorskiej pt. „Kompetencje nauczyciela w kształceniu internetowym – rzeczywistość, a oczekiwania” przygotowanej w Zakładzie Pedeutologii Wydziału Studiów Edukacyjnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, obronionej w styczniu 2014 roku.

W tym miejscu składam podziękowania osobom, bez których niniejsza książka by nie powstała. Przede wszystkim dziękuję promotorowi mojej rozprawy doktorskiej – prof. zw. dr. hab. Stanisławowi Dylakowi – za inspirację, wsparcie merytoryczne, cenne uwagi oraz wszechstronną pomoc.

Wyrażam również wdzięczność recenzentom: prof. zw. dr. hab. Tadeuszowi Lewowickiemu oraz prof. UG dr hab. Grażynie Penkowskiej za podjęcie wysiłku jej recenzowania.